BG Pulse Journal USA
ISSN:1947-2536 http://www.bgpulseusa.com/index.php/bg

BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHILATINING KREATIV FAOLIYATINI XALQARO TAJRIBALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY-METODIK ASOSLARI

Abdullayeva Nargiza Roxataliyevna
Qo’qon davlat universiteti boshlang’ich ta’lim kafedrasi v.v.b. dotsenti
Gmail: abdullayevanargiza8007@gmail.com, https://orcid.org/0009-0003-8346-0706, Tel: +998903048007
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.23719709

Annotatsiya: Mazkur maqolada xalqaro ta’lim tajribalari asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativ fikrlashni rivojlantirishning nazariy va metodik asoslari yoritilgan. Kreativ fikrlashning pedagogik mohiyati, uning o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, muammoli vaziyatlarga yechim topishi, yangi g‘oyalarni ilgari surishi hamda o‘z fikrlarini asoslash qobiliyatlari bilan bog‘liqligi tahlil qilingan. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining (OECD) PISA 2022 kreativ fikrlashni baholash doirasidagi yondashuvlari, o‘quvchilarda turli g‘oyalarni yaratish, original g‘oyalarni ilgari surish, mavjud g‘oyalarni baholash va takomillashtirish tamoyillari o‘rganilgan. Xalqaro tajribalarni boshlang‘ich ta’lim sharoitiga moslashtirish asosida muammoli ta’lim, loyiha metodi, izlanishga asoslangan o‘qitish va fanlararo integratsiyadan foydalanish imkoniyatlari asoslab berilgan. Shuningdek, kreativ fikrlashni rivojlantirish metodikasini takomillashtirishning asosiy pedagogik shart-sharoitlari taklif etilgan.

Kalit so‘zlar: kreativ fikrlash, boshlang‘ich ta’lim, xalqaro tajriba, PISA, innovatsion metodlar, muammoli ta’lim, loyiha metodi, mustaqil fikrlash, ijodkorlik, pedagogik shart-sharoitlar.

Аннотация: В данной статье рассматриваются теоретические и методические основы развития креативного мышления у учащихся начальных классов на основе международного образовательного опыта. Анализируется педагогическая сущность креативного мышления и его взаимосвязь со способностью учащихся мыслить самостоятельно, находить решения проблемных ситуаций, выдвигать новые идеи и аргументировать собственную точку зрения. Изучаются подходы Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР), представленные в рамках оценки креативного мышления PISA 2022, а также принципы генерирования разнообразных идей, выдвижения оригинальных идей, оценки и совершенствования существующих идей. На основе адаптации международного опыта к условиям начального образования обосновываются возможности использования проблемного обучения, проектного метода, исследовательского подхода и межпредметной интеграции. Кроме того, предлагаются основные педагогические условия совершенствования методики развития креативного мышления.

Ключевые слова: креативное мышление, начальное образование, международный опыт, PISA, инновационные методы, проблемное обучение, проектный метод, самостоятельное мышление, творчество, педагогические условия.

BG Pulse Journal USA
ISSN:1947-2536 http://www.bgpulseusa.com/index.php/bg

Abstract: This article examines the theoretical and methodological foundations for developing creative thinking among primary school pupils based on international educational experience. It analyzes the pedagogical nature of creative thinking and its relationship with pupils' ability to think independently, solve problem-based situations, generate new ideas, and justify their viewpoints. The study explores the approaches of the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) within the PISA 2022 creative thinking assessment framework, including the principles of generating diverse ideas, proposing original ideas, evaluating existing ideas, and improving them. Drawing on the adaptation of international experience to primary education contexts, the article substantiates the potential of problem-based learning, the project method, inquiry-based learning, and interdisciplinary integration. Furthermore, it proposes key pedagogical conditions for improving the methodology of creative thinking development.

Keywords: creative thinking, primary education, international experience, PISA, innovative methods, problem-based learning, project method, independent thinking, creativity, pedagogical conditions.

Kirish. Bugungi kunda ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarga tayyor bilimlarni o'zlashtirishni o'rgatish bilan cheklanib qolmasdan, ularning mustaqil fikrlashi, yangi g'oyalarni ishlab chiqishi, muammolarni tahlil qilishi va noodatiy vaziyatlarda samarali yechim topish qobiliyatlarini rivojlantirishdan iborat. Axborot hajmining ortishi, raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi va jamiyat hayotidagi o'zgarishlar ta'lim jarayonida kreativ fikrlashni shakllantirishga bo'lgan ehtiyojni kuchaytirmoqda.

Boshlang'ich ta'lim insonning intellektual, ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishida muhim bosqich hisoblanadi. Aynan shu davrda bolaning bilishga qiziqishi, mustaqil qaror qabul qilishi, savol berishi, o'z fikrini erkin ifodalashi va boshqalarning qarashlarini qabul qilishi uchun zarur asoslar shakllanadi. Shu sababli boshlang'ich sinflarda kreativ fikrlashni rivojlantirish tasodifiy ijodiy mashqlar bilan emas, balki maqsadli tashkil etilgan pedagogik jarayon orqali amalga oshirilishi lozim.

OECD tomonidan ishlab chiqilgan PISA 2022 kreativ fikrlashni baholash doirasida mazkur kompetensiya turli va original g'oyalarni yaratish, ularni baholash hamda takomillashtirish bilan bog'liq jarayon sifatida talqin etiladi. Ushbu yondashuv kreativ fikrlashni rivojlantirish mumkin bo'lgan kompetensiya sifatida ko'rib chiqishi bilan ahamiyatlidir [1]. PISA 2022 asosan 15 yoshli o'quvchilarni baholagan bo'lsa-da, undagi kompetensiyaviy yondashuv va ochiq javobli topshiriqlar tamoyillarini boshlang'ich ta'limga yosh xususiyatlariga moslashtirgan holda tatbiq etish mumkin.

Mazkur maqolaning maqsadi xalqaro tajribalarni nazariy tahlil qilish asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarida kreativ fikrlashni rivojlantirishning samarali metodik yo'nalishlarini aniqlashdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi. Maqolani tayyorlashda ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, umumlashtirish, pedagogik yondashuvlarni tizimlashtirish va xalqaro baholash mezonlarini o'rganish metodlaridan foydalanildi. Tahlil OECDning kreativ fikrlashga oid materiallari hamda ta'limda ijodkorlikni rivojlantirishga bag'ishlangan ilmiy manbalarga tayandi.

Kreativ fikrlashni rivojlantirish metodikasi o'quvchining mavjud bilimlaridan foydalanib, yangi g'oyalarni yaratishi, ularni tahlil qilishi, maqbul yechimni tanlashi va o'z faoliyati natijalarini takomillashtirishiga imkon beruvchi maqsadli pedagogik faoliyatlar tizimidir.

Mazkur metodika uchta o'zaro bog'liq yo'nalishga tayanadi:

Kognitiv yo‘nalish. O‘quvchining kuzatish, taqqoslash, umumlashtirish, muammoni aniqlash, turli yechimlarni ishlab chiqish va o‘z fikrini asoslash qobiliyatlarini rivojlantirish.

Motivatsion yo‘nalish. O‘quvchida yangilikka qiziqish, savol berishga intilish, mustaqil izlanish, xato qilishdan qo‘rqmaslik va o‘z g‘oyasiga ishonchni shakllantirish.

Amaliy-ijodiy yo‘nalish. Yangi g‘oyalarni chizma, hikoya, model, loyiha, hisoblash yoki amaliy yechim shaklida ifodalash va ularni takomillashtirish.

Ushbu yo‘nalishlar alohida-alohida emas, balki bir-birini to‘ldiruvchi pedagogik tizim sifatida amalga oshiriladi. Masalan, o‘quvchi suvni tejashga oid loyiha yaratishda muammoni tahlil qiladi, yechim topishga qiziqadi va o‘z taklifini chizma yoki amaliy model orqali namoyish etadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativ fikrlashni izchil rivojlantirish uchun quyidagi besh bosqichli metodik model taklif etiladi.

Birinchi bosqich — muammoli vaziyatni yaratish

O‘qituvchi o‘quvchilarning kundalik hayoti, o‘quv faoliyati yoki atrof-muhit bilan bog‘liq muammoni taqdim etadi. Muammo o‘quvchining yoshiga mos, tushunarli va bir nechta asosli yechimni izlashga undaydigan bo‘lishi kerak.

Masalan: “Maktab hovlisida yomg‘ir suvi ko‘p to‘planib qoladi. Bu muammoni qanday hal qilish mumkin?”

Ushbu bosqichda o‘quvchilar muammoni tushunadilar, savollar beradilar va yechim talab qilayotgan jihatlarni aniqlaydilar.

Ikkinchi bosqich — g‘oyalar yaratish

O‘quvchilar individual, juftlikda yoki kichik guruhlarda muammoni hal qilishning turli usullarini taklif qiladilar. Bu jarayonda aqliy hujum, klaster, g‘oyalar xaritasi va yo‘naltiruvchi savollardan foydalanish mumkin.

Masalan, yomg‘ir suvini ariqlar orqali chiqarish, suv yig‘iladigan joyni o‘zgartirish, suvni o‘simliklarni sug‘orishda ishlatish yoki maxsus yig‘ish idishlarini o‘rnatish kabi takliflar ishlab chiqiladi.

Uchinchi bosqich — ijodiy yechimni ishlab chiqish

O‘quvchilar taklif etilgan g‘oyalarni maqsadga muvofiqligi, xavfsizligi va amalga oshirish imkoniyati bo‘yicha tahlil qiladilar. So‘ngra bitta yoki bir nechta yechimni chizma, hikoya, jadval, matematik hisob yoki oddiy maket ko‘rinishida ifodalaydilar.

To‘rtinchi bosqich — g‘oyani takomillashtirish

O‘quvchilar o‘z yechimlarini qayta ko‘rib chiqadilar, sinfdoshlarining fikrlarini tinglaydilar va zarur o‘zgartirishlar kiritadilar. Bu bosqichda o‘qituvchi “Qanday yaxshilash mumkin?”, “Yana qanday yo‘l bor?” va “Taklifingning qaysi jihati eng foydali?” kabi savollardan foydalanadi.

Beshinchi bosqich — refleksiya va baholash

O‘quvchilar qanday g‘oyalar ishlab chiqqanini, qaysi yechimni tanlaganini va nima sababdan tanlaganini tushuntiradilar. O‘qituvchi esa faqat yakuniy natijani emas, balki fikrlash jarayonini, mustaqillikni, hamkorlikni va g‘oyani takomillashtirishni ham baholaydi.

Mazkur modelning asosiy farqi shundaki, o‘quvchi birinchi fikr bilan cheklanmaydi. U g‘oya yaratishdan boshlab uni sinash, asoslash va yaxshilashgacha bo‘lgan jarayonda faol ishtirok etadi.

Quyidagi topshiriqlar xalqaro kreativ fikrlash yondashuvlarining boshlang‘ich ta’limga moslashtirilgan namunalaridir. Ular rasmiy PISA testlaridan olingan emas, balki metodik foydalanish uchun ishlab chiqilgan.

Ona tili va o‘qish savodxonligi fanidan 1-topshiriq. “Hikoyaning uch xil yakuni”

O‘quvchilarga qisqa hikoya beriladi:

“Bir kuni Dilshod maktabga ketayotib, yo‘l chetida kichik qushni ko‘rib qoldi. Qush ucha olmayotgan edi. Dilshod bir oz to‘xtab, nima qilish haqida o‘yladi...”

Vazifalar:

- Hikoyaning uch xil yakunini yozing.
- Har bir yakunda Dilshod qanday qaror qabul qilganini tushuntiring.
- Qaysi yakun sizningcha eng maqbul va nima uchun?

Rivojlantiriladigan ko‘nikmalar: g‘oyalar ravonligi, moslashuvchanlik, tasavvur, qarorni asoslash.

2-topshiriq. “Buyum tilga kirsa”

O‘quvchi oddiy buyumlardan birini tanlaydi: kitob, qalam, sumka yoki soat.

Vazifa: tanlangan buyum nomidan 5–7 gapdan iborat hikoya tuzing. Hikoyada buyumning odamlarga qanday yordam berishi va nimani o‘zgartirishni xohlashi ifodalansin.

Rivojlantiriladigan ko‘nikmalar: tasavvur, ijodiy yozuv, nuqtayi nazarni o‘zgartirish va original g‘oyalarni ifodalash.

Muhokama. Taklif etilgan metodik model kreativ fikrlashni bir martalik ijodiy faoliyat emas, balki izchil pedagogik jarayon sifatida tashkil etishga qaratilgan. Uning muhim jihati o‘quvchining g‘oya yaratish, yechim tanlash, o‘z fikrini asoslash va uni takomillashtirish bosqichlarining o‘zaro bog‘langanligidir.

Amaliy topshiriqlarning turli fanlar mazmuniga moslashtirilishi kreativ fikrlashni faqat ona tili yoki tasviriy san’at darslari bilan cheklab qo‘ymaslik imkonini beradi. Matematika darsida bir nechta yechim usulini izlash, tabiiy fanlarda taxmin ishlab chiqish va ijtimoiy vaziyatlarda muqobil qarorlarni taqqoslash ham ijodiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin.

Shu bilan birga, modelning samaradorligi o‘qituvchining metodik tayyorgarligi, topshiriqlarning yoshga mosligi, sinfdagi psixologik muhit va baholashning izchilligiga bog‘liq. Shuning uchun modelni barcha sinflar va fanlarga o‘zgartirishsiz tatbiq etish o‘rniga, har bir ta’limiy vaziyatga moslashtirish maqsadga muvofiq.

Xulosa. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativ fikrlashni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish uchun xalqaro yondashuvlar asosida ochiq, amaliy va muammoli topshiriqlar tizimini shakllantirish muhimdir. Maqolada quyidagi metodik yechimlar taklif etildi:

1. Kreativ fikrlashni rivojlantirishning besh bosqichli modeli: muammoli vaziyatni yaratish, g‘oyalar ishlab chiqish, ijodiy yechimni shakllantirish, g‘oyani takomillashtirish va refleksiya.
2. Ona tili, matematika va tabiiy fanlar uchun o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos ochiq topshiriqlar tizimi.
3. SCAMPER va loyiha metodlarini o‘zaro uyg‘unlashtirish orqali g‘oyalarni ishlab chiqish va amaliy mahsulotga aylantirish imkoniyati.
4. G‘oyalar ravonligi, moslashuvchanligi, originalligi, takomillashtirilishi va asoslanishini kuzatishga yo‘naltirilgan baholash rubrikasi.
5. Dastlabki diagnostika, metodikani qo‘llash, shakllantiruvchi baholash va yakuniy tahlilni qamrab oluvchi joriy etish bosqichlari.

Kelgusida taklif etilgan modelni turli boshlang‘ich sinflarda sinovdan o‘tkazish, o‘quvchilarning yoshiga mos diagnostik topshiriqlarni ishlab chiqish va olingan natijalarni empirik ma’lumotlar asosida tahlil qilish zarur. Bu esa metodikaning amaliy samaradorligi va uni ta’lim amaliyotida qo‘llash imkoniyatlari to‘g‘risida asoslangan xulosalar chiqarishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar:

1. Rokhataliyeva, A. N. (2022). Teaching of mathematics on the basis of advanced international experiences. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, *3*(7), 50-55.
2. Rokhatalievna, A. N., & Kadiraliyevich, A. A. (2022). Didactic foundations of improving the creative activity of future mathematics teachers by means of information and communication technologies. *Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning*, *3*(7), 1-5.
3. Roxataliyevna, A. N., & G'ulomovna, Y. S. (2021). Teaching Children Problem-Solving in Preschool. *Middle European Scientific Bulletin*, *9*.
4. Pedagogik kompetentlilik va kreativlik asoslari" moduli bo"yicha o'quv-uslubiy qo'llanma.:– Toshkent 2015,40 bet
5. Абдуллаева, Н. Р. Математикани ўқитишда ўқувчиларни креатив фаолиятини ривожлантиришнинг дидактик тамойиллари. *"JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH" VOLUME 1, ISSUE 6*, 119.
6. Shoqosim o'g'li, A. U., Rahimovna, T. O. R., Mamasiddiqovna, A. N., Mamasoliyevich, T. R., & Roxataliyevna, A. N. (2022). Technologies For Improving The Quality Of Educational Results Of Schoolchildren By Developing A Personalized Model Of Teaching Mathematics Through Interactive Stories. *Journal of Positive School Psychology*, *6*(11), 1354-1365.